ئەشنوگرافیاو لێکۆڵینەوەی هونەری میللی

دوکتور مجید حمید عارف
زانکوی بەغداد
کۆلیجی ئاداب

پێشەکی

لێکۆڵینەوەی هونەری میللی

، وەکو هەموو بەشەکانی تری ئەنثروبولۆژی پشت بە هەموو جۆرەکانی لێکۆڵینەوەی مەیدانی دەبەستێ، بۆ ئەم مەبەستەش گەلێ بنچینەو دەستوورو هۆی تایبەتی هەیە کە توێژەر دەگەڕێتەوە سەری و لێکۆڵینەوەی مەیدانیش دەبێ لەسەر کۆمەڵگای ناوچەی بچووك و کەم ژمارەو سنووردار بێ بۆ ئەوەی توێژەر، یا تیپێك لە توێژەران بتوانن بە تەواوی ژیانی ئەم کۆمەڵگایە بچووکە لە هەموو لایەنەکانیەوە هەڵبسەنگێنێ لە ماوەیێکی کەمی دیاریکراودا زانیاری دەربارەی ئەم کۆمەڵگایە لە ڕێگای ئامادەکردنی بیبلوگرافیاوە دەست دەکەوێ، ئەمەش بە هۆی خوێندنەوەی هەموو زانیارییێك کە پەیوەندی بەم کۆمەڵگایەوە هەبێ وەك ڕاپۆرت و پەخشنامەو تیبینە گشتییەکان ئەمەش لە رووی زانیاری مێژوویی و جوگرافی و ئاماری گشتییەوە.

پاشان هەڵ دەستێ بە ژیان لەناو ئەم کۆمەڵگایەدا، لەگەڵ ژیانیش خۆی لە خۆیدا بایەخ و گرنگییێکی تەواوی هەیە لە دروست کردنی بایەخ پێدان و خۆش ویستنی کەلەپوورو هونەری میللی ، ئەم کۆمەڵگەیە ، یا بە شێوەییکی تر، ژیان دەبێتە هاندەرێك بۆ توێژەرەکە کە زیاتر زانیاری بابەتی دەربارەی ئەم کۆمەڵگایە بزانێ، لە قۆناغی دوایش دا، دەبێ توێژەر بە هۆو ڕێگاو توانای تایبەتی خۆی، مامەڵە لەگەڵ ئەم کۆمەڵگایە بکات و سەرنجیان بۆ لای خۆی ڕابکێشێت و خۆشەویستی خۆی بۆیان زیاد بکات.

ئەثنۆگرافیا بریتی یە لە زانستی وەصف کردنی میللەت و نەتەوەکان، بەیەکداچوونی زاراوە زانستی یەکان، واتە ئەو زاراوە ناوخۆی پێشان دەدات، لە ئەلمانیاو هۆڵەندە زاراوەی (فولکسکندە) (Volkskunda) کە بە واتای زانستی کەلەپووری میللی دێت بەکاردەهێنن. بە شێوەییکی گشتی ئەثنوگرافیاو ئەثنۆلوجیا لایەنی ڕۆشنبیری میللی بە هەردوو رووی مادی و رۆحی دەگرێتەوە. لە هەمان کات دا فۆلکلۆر گرنگی دەدات بە لێکۆڵینەوەی کەلەپووری میللی سەر زمان، یان ئەدەبی سەر

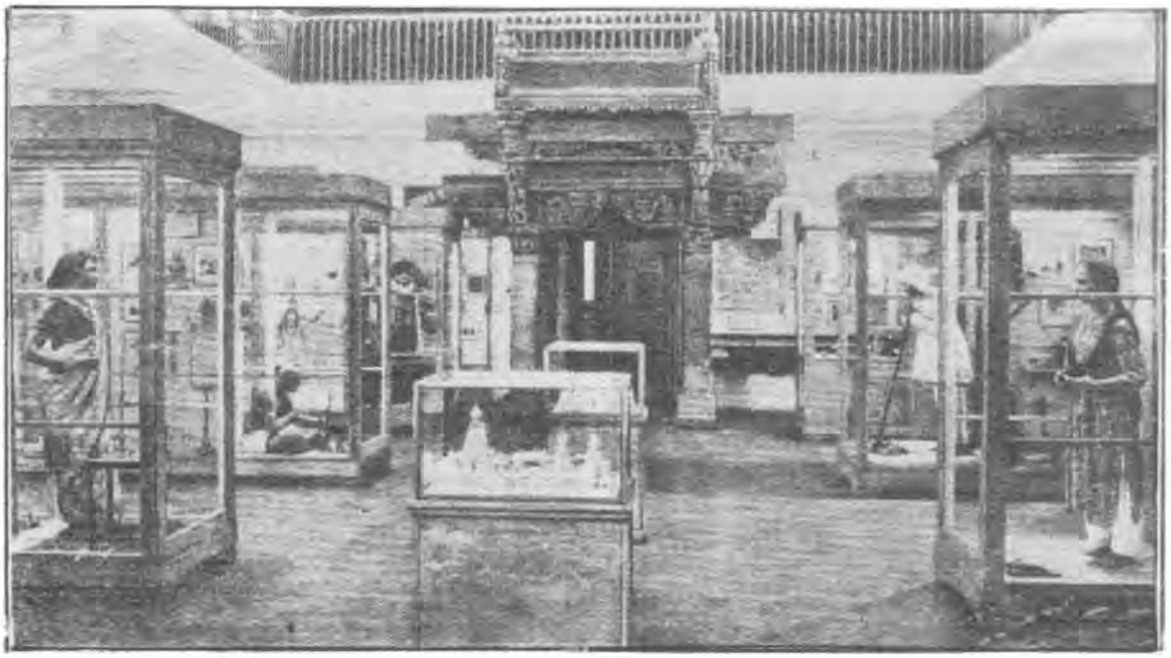

لایەنە تازەکانی پیشاندانی کەلتوور لە هیندستان .

زمانی میللەتەکە. ئەوەی ناسراوە وشەی (Ethnic) کە ڕەگێکی گریکی هەیەو بە واتای میللەت، یاخود نەتەوە دێت. لە هەموو زمانی میللەتەکانی سەر ڕووی زەوی گەلێك چەمکی جۆر ـ بە جۆری هەیە بۆ وشەی نەتەوە کە بە واتای هاونیشتمانیتی، یان جێنشینی دێت وەکو گەلی عیراق، یان میسری، یان ئینگلیزی، یان نەتەوە وەکو گەلی عەرەب، فەرەنجی، ژەرمانی. بەڵام وشەی (Folk) ڕەگێکی ژەرمانی هەیە بە واتای (گەل) دێت، بەڵام (Lore) واتای (حکمە)دێت. بەڵام وەرگێرانی وشەیی بۆ وشەی فۆلکلور واتای (حکمەی گەل) دێت، یان (پێزانینی میللی)[1] دێت.

ئەتنۆلۆجیاو ئەتنۆگرافیاو فۆلکلۆر بەشداری دەکەن هەروەکو دیاردە لە زانستی ئەنثروبۆلوجیای کۆمەڵایەتی لە شیکردنەوەی پەیوەندی بە کارلێکەرەکان و کارلێکردنی گۆڕاوە لە نێوان ڕۆشنبیری جیاوازەوە، ئەوجا ئەگەر ئەمە ڕۆشنبیریەکی پێشکەوتوو بێت، یان سەرەتایی بێت کە ئەمەش بە یەك گەیاندنی شارستانیتی دەناسرێ ،یان ڕۆشنبیری، هەروەها ئەنجامەکانی کارلێکردنی گۆڕاوە لە نێوان ڕۆشنبیرییە جیاوازەکان هەروەها توانینی سوودوەرگرتن لێی بۆ چارەسەرکردنی گیروگرفتە مرۆڤایەتییەکان.

ئەمڕۆ ئەم زانستانە بەشداری لە کێشانی پرۆگرامێکی ڕوون لە خاڵە سەرەکییەکان و پەیامە زانستیو نەتەوایەتییەکەی بۆ پێش خستنی بەرهەم هێنراوەکان لە سوود لە بەکارهێنەرەکان لە کێشانی سیاسەتی ڕۆشنبیریو کۆمەڵایەتی بۆ هەموو مرۆڤایەتی دەگەیەنێت.

پێناسینی کۆمەڵە جیاوازەکان (لە نێو یەك نیشتمان دا) لەیەکتری خزمەتێکی بنەرەتییە بۆ جێبەجێکردنی لە یەك گەیشتن لە نێوانیان دا، وە شیکردنەوەی باری تایبەتی هەر یەکەیان و بۆ دیاری کردنی گیروگرفتە ناوخۆیییە تایبەتییەکان کە ڕووبەڕووی دەبن، تیشك خستنە سەر ئەو بەربەستە گەورانەی کە لە بەردەمی ئەو پێگەیشتنە دەوەستن، هەموو ئەمە ئامانجێکە دەتوانرێت لێکۆڵینەوەی زانستی مرۆڤ خزمەتی بکات.

ڕێگاکانی توێژینەوەو لێکۆڵینەوە:ـ

ئەوانەی بایەخ بە هونەری میللی دەدەن، زۆر سوود لە کۆکردنەوەی ئەو زانیارییانە وەردەگرن کە باوە لە لێکۆڵینەوەی

ئەنیشروبولوژی وەکو تێبینی کردن و سەرنج دانی خوورەوشت و هەڵس و - کەوتی رۆژانەی کۆمەڵ و بەکارهێنانی ئامێرە میللی یەکان و بیروباوەڕیان و نهێنی و سۆنگەی ئەم بەکارهێنانە، توێژەر هەموو زانیاری یەکان تۆماردەکات و رێکی دەخات لە لیستەیێکی تایبەتی و پشت بە وێنەی فۆتۆگرافی و نموونەو لسیتەوە دەبەستێ، دوایی بە جیاوازی هەریەك لەم رێگایانە بە درێژی باسی دەکەین.

١ - تێبینی:

توێژەر، یا ئەو کەسەی کە بایەخ بە کۆکردنەوەی هونەری میللی ئەدات پێویستە زۆر وردبینانەو قووڵ سەیری هەموو لایەنەکان بکات و زۆر سەرنجی تەواوی ئەو بابەتانە بدات کە دەستی کەوتوون هەروەها مێشکی خۆی لەسەر ئەوە دابنێ کە پارێزگاری هەموو زانیاری یەکان بکات کە لە مێشکی دا چەکەرەیان کردووە، ناوبەناویش بگەرێتەوە سەر سەرچاوەر تێبینی یەکان بۆ یەکالاکردنەوەی بابەتەکەی، هەروەها دەبێ توێژەر تام و چێژ لە هەموو لایەنەکانی کەلتوورو رۆشنبیری گشتی وەربگرێ، لە رۆشنبیری ماددی و هونەری و ئەدەبی و زمانەوانی و . . . هتد، ئەم لایەنانەی رۆشنبیری هەرچەندە دووریش بێت لە خودی بابەتەکە، توێژەر هەر پێویستی پێ دەبێ و کەڵکی لێ وەردەگرێ. وێنەگرتنی فۆتوگرافی بە یەکێك لە گرنگترین رێگاکانی تۆمارکردن دەژمێردرێ بۆ روون کردنەوەو ساغ کردنەوەی هونەرە سەرەتایی یەکانی کۆمەڵ زۆر جار وێنەی فۆتوگرافی جێگای نووسین و باسی دوورو درێژ دەگرێتەوەو زانیاری زیاترو وردتر بە دەست دەخات، لە نووسین و باس لێوەکردن. . . . بە تایبەتی لە بواری هەندێ هونەری میللی جوانکاری و جل وبەرگ و خشل و زێر. . یا هەندێ نەخش و نیگاری سەر دیوارو گۆڕو ئامێرەکانی راووشکارو شتی تر کە ناتوانین بە هیچ جۆرێك لە دێرینخانە بیان پارێزین تەنیا بە وێنە گرتن نەبێ. . کەواتە وێنەگرتن زۆر هونەری میللی دەپارێزێ لە فەوتان و لەناوچوون.

(دەهۆڵ کوت) نموونەیەك بۆ کەلتووری رۆژهەلات

زۆر هونەری میللی هەیە کە تەنیا بە نووسین و باس کردنی ناتوانین بیان پارێزین هەرچەند نووسەر زۆر وردبین و بەهێزبێ لەباس کردن دا ناتوانێ وێنەیێکی تەواوی ئەم هونەرە میللی یە بگەیەنێتە خوێنەر بێ ئەوەی پشت بە وێنەی فۆتوگرافی یان سینەمایی ببەستێ. پێویستە پەنجە بۆ ئەوە رابکێشین کە توێژەری ئەثنوگرافی لە کاتی وێنەگرتن و زانیاری وەرگرتن دەبێ رەچاوی خوورەوشت و داب و نەریتی کۆمەلایەتی ئەو کۆمەڵگایە بکات کە لێکۆڵینەوەی لەسەر دەکات و بە هیچ جورێك هەستیان برینندار نەکات و لە خۆی دووریان نەخاتەوە، بۆ نموونە زۆر کۆمەڵگا بە هیچ جۆرێك رازی نابن کە وێنەی شوێنە پیرۆزەکانیان، یان ئافرەتەکانیان بگیرێ. هەندێ لە زانایانی

ئەتنوگرافی پەنا دەبەنە بەر وێنەگرتنی سینەمایی بەتایبەتی ئەگەر ویستیان هەنگاوەکانی پیشەیێك لە پیشەکان لە سەرەتاوە، تا دوا قۆناغ هەڵ بگـرن، وەکـو دروست کردنی گۆزەو داتـاشین و خۆش کردنی بەردی مەڕمەڕ بۆ بەکـارهێنـانی لە ژیانی ڕۆژانەی هەندێ کۆمەڵگای سەرەتایی دا.

بۆیە زۆر پێویستە توێژەر بزانێ کامیرای سینەمایی بەکاربێنی لەکاتی لێکۆڵینەوەو کۆکردنەوەی هونەری میللی، کە دەبێتە هۆی فەرمانێکی لە کارو تا ئەوەی هەندێ جار جێی دەست خستنی بابەتی هونـەریو تۆمـارکـردنی نمـوونەی نەخش و نیگاری سەر قاپ و قازان و هی‌تر دەگرێتەوەو بناغەیێك بۆ لێکۆڵینەوەکانی سەر بە گۆڕانگـاری ڕۆشنبیـری لە بواری ڕوشنبیـری ماددی کۆمـەڵگا سەرەتایی‌یەکان پێك دێنێ.

دەگونجێ توێژەری ئەتنوگرافی بە گوێرەی زانیاری وەسفی، دەربارەی ڕۆشنبیری کۆمەڵگایە جیاوازەکان لە بارەی پلەی پێش کەوتنی کۆمـەڵایـەتیو شارستـانیـەکـان دا، یەك دەگرێتەوە، ئەو کۆمـەڵگـایـەش دەشی لێـك براوبن، جا نازانین هەل و مەرج و ماکـە شوێنـەواری‌یـەکـان دەی‌خـاتـەوە سەر ئاستی تەکنـەلۆژیو ئابووریو ئایینیو رامیاری، بەمە ڕێی بەراوردو ساغ کردنەوەی بینـراوە بابـەتی‌یـەکـانی بۆ خۆش دەکـا کە گرنگی خۆی لەیەکالاکردنەوەی سروشتی ڕۆشنبیری ئەو کۆمەڵگایانە هەیە.

٢ ـ چاوپێ‌کەوتن.

ڕێگای دووەم لە کۆکردنەوەو لێکۆڵینەوەی هونەری میللی چاو پێ‌کەوتنە، لەمەشیان توێژەری ئەتنوگرافی دەبێ پسپۆڕو زانا بێ وا لەو کەسە بکات کە چاوپێ‌کەوتنی لەگەڵ دەکات دڵی بۆی بکـاتـەوەو هەمـوو شتێکی بۆ باس بکـات، دەربـارەی هونـەری پیشـەسـازی بەرەزامـەنـدی خۆی، بێ‌گـومـان وردبینیو توانـای توێـژەر زۆر شتی بۆ ڕوون دەکـاتـەوە دەربـارەی ئەو کەسـەی لێکـۆڵینـەوەی لەسـەر دەکـات لە ڕووی کەسـایـەتیو باری کۆمـەڵایـەتی‌یـەوە، ئەمـەو بۆ زیـاتـر پشکنین و چاوگێـران بۆ بەدەست هێنانی زانیاری دەبێ توێژەر ڕاستەوخۆ چاوی بە خاوەن پیشەکان بکەوێت، وەك خاوەن پیشەو جادووگەرو فالچیو کەسانی‌تر.

نموونەیەك بۆ کەلتووری خوارووی ڕۆژهەڵاتی ئاسیا

ئەو زانیاری‌یانەی کە توێژەر چنگی دەکەوێت هیچ بایەخێکی نابێ ئەگـەر سنـووری کات و شوێن و باری کۆمـەڵایـەتی بۆ نەکێشابێ، بۆیە پێویستە توێژەرباەخ بە کات و ساتی دەرکەوتنی پیشـە، یا هونـەرە پیشـەسـازی‌یـەکـە بدات و ئاگـاداری هەمـوو گۆڕانـەکـان بێت لە هەمـوو قۆنـاغـەکـانی، تا دەگـاتە باشترین ئەنجـام و ڕوونتـرین شێـوە، لەلایـەنی کۆمەڵایێتیش توێژەر دەبێ ڕەچـاوی بەکـارهێنـان و دروست کردنی پیشـە جۆراوجـۆرەکـان بکـات، هەروەهـا دەبـێـت تێبینی جۆراوجـۆری ئەو هونـەرە پیشەسازی‌یانە بکات لە زۆر کۆمەڵگای جیاوازدا.

دەبێت توێژەری ئەتنوگرافی زۆر ئاگادار بێ لە ئاراستە کردنی

پرسیار لەو کەسەی کە دەیەوێ لێکۆڵینەوەی لەسەر بکات، نابێ هەستیان برینـدار بکـات چونکـە ئەمـە زیـانی زۆر دەبـەخشێتە لێکۆڵینەوەی مەیدانی، هەروەها دەبێ لە کاتی چاوپێکەوتن دا لە بابەتی گشتییەوە دەست پێبکات وە سەرنج و تێبینی گشتی بێت دەربارەی بابەتێکی تایبەتیو ماوە بداتە لایەنی دووەم. کە

بە ئازادی بیرو ڕاکانی دەربڕێ، توێژەر تۆماری بیروڕاکانی ئەو کەسە دەکات.

لکۆڵینەوەکانی ئەتنوگرافی ئەوەی سەلماندووە کە ئەم ڕێگایە زۆر سوودبـەخش دەبێ لە پراکتیدا، بەمـەش توێـژەر باسێکی

نموونەیەك بۆ کەلتووری هیندستان.

هۆڵی نەژادی مرۆڤایەتی - (مۆزەخانەی ئەثنوگرافی لینینگراد •

زۆری دەست دەکەوێ‌و نزیك دەبێتەوە لە ڕاستی‌و دروستی کارەکان. هەندێ جاری واش هەیە توێژەر دەتوانێت ئەم چاوپێ‌کەوتنە بە خۆشاردنەوە لەژێر پەردەیەکی تردا ئەنجام بدا، وەکو ئەوەی کە هاتووچۆی جادووگەرو فاڵچی‌یەکان بکات و سەردانیان بکات وەکو مامیلێکی وان لە بارو دۆخی تایبەتی‌دا، بەشداری نەریت و بۆنەو ئاهەنگە میللی‌یەکان بکات، لەمەشیان ڕادەی سوود وەرگرتن و زانیاری وەرگرتن بە پێی لێ‌هاتوویی‌و پسپۆری‌و توانای توێژەر دەبێ، لەم حاڵەتەدا نابێ توێژەر هیچ نیشانەیێکی لێکۆڵینەوەی لێ - دەربکەوێت کەس هەستی پێ‌نەکات و لە نیازی نەگات.

پێویستە توێژەر لە کاتی لێکۆڵینەوەی زۆر لەسەرخۆو نەرم بێ وەروا لە گفتوگۆدا، لەبەر ئەوەی گەر هاتوو ژمارەی ئەو کەسانەی کە چاوی پێیان دەکەوێ زۆر بوون، ئەوا توێژەر وەڵامی جیاجیای دەست دەکەوێت ئەمەش دەبێتە هۆی سەر نەکەوتنی لێکۆڵینەوەکە، خاڵی گرنگتریش ئەوەیە کە توێژەر دەبێ پرسیار ئاراستەی تەمەن زۆرەکان بکات، بەر لە تەمەن بچووکەکان، چونکە جیاوازی تەمەن و پلەی کۆمەڵایەتی مەرجێکی بنەڕەتی وردبینی‌و لێزانی بەکارهێنانی هونەری میللی‌یە.

توێژەری ئەثنوگرافی دەبێ چاوی لەوەوە نەبێ کە لە یەك چاوپێ‌کەوتن دا بگاتە ئەنجام و لە یەکەم جاردا هەموو زانیاری‌یێکی چنگ کەوێ، بەڵکو دەبێ بەرە بەرەو لە زیاتر لە یەك چاوپێ‌کەوتن دا بێ، چونکە پەلەکردن لە لێکۆڵینەوە ئەنجامی باش نابەخشێ.

توێژەر دەبێ بزانێ چۆن تاکە کەسێکی ئەو کۆمەڵگایەی لێکۆڵینەوەی لەسەر دەکات، ناتوانێ هونەری میللی ئەو کۆمەڵگایە لە مێشکی خۆیدا هەڵ بگرێ‌و هەموو لایەنەکانی بزانێ، چونکە زۆربەی زۆری ئەندامانی ئەم کۆمەڵگایەش جۆرو شێوەو هێماو ئەرکی هونەری پیشەسازی‌یە میللی‌یەکان یان نازانن و دەرکی پێ‌ناکەن.

زانای ئەنثرۆپۆلۆژی (ڕالف - لنتون) ئەم لایەنەی لە

کتێبەکەی (لێکۆڵینەوەی مرۆڤ) ڕوون کردۆتەوە دەڵێ «. . . تاکە کەس ناتوانێ سەرجەمی کولتوورو ڕۆشنبیری کۆمەڵەکەی خۆی بزانێ. . . سادەترین شێوەی کەلتوور زۆر لەوە دەوڵەمەندترو فراوان ترە، کە تاکە کەسێك هەمووی بزانێ، لەبەر ئەوە پارچە کردن و دابەش کردن و تایبەتمەندیو پەیداکردن لە فرمان و پیشەکان دا، وا لەئەندامانی ئەم کۆمەڵە دەکات کە هەریەکەی کارەکەی خۆی بەرێك وپێك و سەرکەوتوانە بباتە سەر بەبێ ئەوەی سەرجەمی گشتی کۆمەڵەکەی بزانێ، تاکە کەس تەنیا لایەنێکی شارەزایی پەیدا دەکات

لایەنەکانی‌تریش بۆ ئەندامانی‌تر بەجێ دێلێ کە جێ‌بەجێی بکەن لە هەمان کات دا، دەبینین هەموو کەسێك دەتوانێ بەشداری زۆر لایەنی ئەم کەلتوورە گشتی‌یە بکات بەڵام خۆی ناتوانێ بە کردەوە بەشداری بکات، بۆ وێنە پیاوێکی شەل زانیاری تەواوی هەیە لە شەڕو شۆڕو هەڵمەت بردن هەرچەندە خۆشی ناتوانێ بەشداری بکات، دەتوانین هەمان شت بڵێین لەسەر تاقمێکی تایبەتی لەناو ئەم کۆمەڵەدا بۆ وێنە هەموو پیاوێك ئەو شتانە دەزانێ کە بۆ ئافرەتی دووگیان «حوامل» قەدەغەیە، بەڵام زۆر ئاشکرایە کە هیچ پیاوێك داوای لێ نەکراوە کە ممارەسەی بکات»[(٢)] لەبەر ئەمە بۆ توێژەری ئەتنوگرافی باشترە کە لە چوارچێوەی گشتی هونەرە میللی‌یەکان دەست بە لێکۆڵینەوە بکات، وەکو پیشەکان، هونەرەباوەکان و ناوچەکانی ڕۆشنبیریو کەلتووری دەوروبەری، دوای ئەمەش لە هەر هونەرێك لەم هونەرانە چەند نموونەیێك هەڵ دەبژێریو لێکۆڵینەوەی لەسەر دەکات، ڕەچاوکردنی بابەتی کەلتووری گشتی دوای ئەویش بابەتە تایبەتی‌یەکانی کەلتوور لە پیشەیی‌یەکان و وەرزێرو جووتیارو ڕاوچیو گەورە پیاوانی ئایین و منداڵ و نیشان کردنی کەلتووری هاویەش لە نێوان ئەم دوو تاقمەدا دەورێکی زۆر گرنگی هەیە بۆ توێژەر لە سەرکەوتنی کارەکەی، لەتەك ئەم دوو ڕێگایەش دا بۆ کۆکردنەوەی کەلتووری میللی، یا سەرەتایی، هەندێ جار توێژەر پەنا دەباتە بەر داهێنان و چارەکردنی ذاتی بۆ بە دەست خستنی یارمەتی لە

ئاورێك لەکەلتووری میللەتانی ئەفریقیا (مۆزەخانەی ئەتنوگرافی‌لینینگراد.

زۆرترین ژمارە لەو ئارە زوو مەندانەی کە بەشداری کۆکردنەوەی هونەری میللی دەکەن، وەکو ئەو ڕێگایەی کە هەندێ ئامۆژگای‌یەکانی ئەتنوگرافی لە یەکێتی شورەویو فنلەندە گرتیانە بەر ئەویش بە دروست کردنی چەند پێش برکێ‌یەکی ساڵانە کە هەر یەکێك لەم پیش برکێ‌یانە تایبەت دەبێ بە کۆکردنەوەی جۆرێکی دیاری کراو لە فۆلکلۆرو کەلتووری میللی، هەزاران کەس بەشداری ئەم پێش برکێ‌یانە دەکەن، هەندێ دەزگا، کە بایەخ بە کەلتوور دەدەن چەند خەڵاتێك تەرخان دەکەن بۆ سەرکەوتوەکان لەم بوارەدا. لە ڕێگای ئەم پێش برکێ‌یانەوە دەستەیێکی بڵاو بە هەموو ناوچەکان و بۆ کۆکردنەوەی هونەری میللیو کەلتوور دروست دەبێ، کۆکردنەوەو ڕێك خستنیو پۆل پۆل کردنی ئەم زانیاری یانەی کە ئەو ئارەزوو مەندانە

کۆیان کردوتەوە لە ڕێگای دروست کردنی لیستەی کۆکردنەوەی زانیاریو بڵاوکەرەوەو پەخش نامە ـ کان دەبێ کە بۆ ئەم مەبەستە بەکار دێ، ئەم بڵاو کراوانەش لەژێر ناوی (لێکۆڵینەوەی مەیدانی بۆ توێژەرە لاوەکان) لە یەکێتی شورەوی، نووسەری ئەم باسە بەشداری یەکێك لە نامیلکەکانی کردووە بە لێکۆڵینەوەیێك لەژێر ناوی (داب و نەریتە میللی‌یەکانی خێزانی کوردەواری لە شاری سلێمانی لە عیراق)

ـ تۆمارکردن و ڕێك خستنی زانیاری‌یەکان ـ

پاش وەدەست هێنانی ئەو زانیاری‌یانەی کە پەیوەندی بە کولتوورو هونەری میللی کۆمەڵگایەکەوە هەیە، توێژەری ڕێگاو هۆو ئامێری تەکنەلۆژی نوێ، وەکو فیلمی فۆتۆگرافی‌و سینەمایی‌و تۆمارکەری دەنگی کاتی ئێستامان ماوەیێکی باشتری بۆ توێژەری ئەتنۆگرافی ڕەخساندووە، توێژەرە کۆنەکان دەبوایە تەنیا پشت بە تواناو زیرەکی‌و مێشك و بیری خۆیان و توانای دەربڕین بە زمان و لە بیر نەچوونەوە دەبەست (وەکو جل و بەرگ و خشل و نەخش و نیگاری شتە جۆراو جۆرەکان) دەبوایە، ئەم زانیاری‌یانە بەتەواوی لە مێشکی خۆی بپارێزێ، بەڵام توێژەری ڕۆژگاری ئێستامان باشترین ئامێرو داهێنانی هۆی زانستی بەکار دێنێ لە کۆکردنەوەی هونەری میللی پێش ئەوەی دابەشیان بکات و شی‌یان بکاتەوە.(٣)

یەکەم مۆزەخانەی ئەتنۆگرافی لە روسیایا (لینغراد ـ کە ئیستا لیننیغرادە).

ئەتنۆگرافی دەبێ ئەم زانیاری‌یانە لە لیستەیەکی ڕۆشنبیری‌دا، تۆماربکات بێ‌گومان کاری کۆکردنەوەی کولتووری هەر کۆمەڵێك دەبێ بەتایبەتی لایەنی ڕۆشنبیری ڕەچاوبکرێ، لەبەر ئەوەی کولتوورو ڕۆشنبیری بابەتێکی ئاڵۆزو تێکەڵاوە هەر وەك زانای ئەتنۆگرافی (ئەدوارد تایلر) پەنجە بۆ ئەم ڕاستی‌یە ڕادەکێشێ، هەروەها هەموو لێکۆڵینەوەکان دەربارەی کۆکردنەوەو تۆمارکردن و توێژینەوەی کەلتوور ئەم ڕاستی‌یان دووپات کردۆتەوە.

توێژەر هەموو ئەو زانیاری‌یانەی، کە دەستی کەوتوون، لەسەر چەند کارتێکی قەبارە گەورە تۆماریان دەکات و دابەش و پۆل پۆلیان دەکات بەپێی مێژوو جێگاو بابەتەکە، ئەمەش کاری توێژەر ئاسان دەکات بۆ دەرکردنی زانیاری‌یەکی کە بیەوێ بۆ لێکۆڵینەوە.

باشتر وایە توێژەر پەنا بەرێتە بەر وێنەکێشانی دەستی‌و فۆتۆگرافی بۆ زیاد کردنی زانیاری دەربارەی نەخش و نیگاری

سەر قاپ و قاچاغ و جەرەو گۆسکەو سەبەتەو مافوورو شتی تر، هەروەهــا کامێرای سینەمـایش پێـوستیـە بۆ توێـژەر بۆ هەنگـاو هەڵ گرتنی پیشـــەییــەك لە سەرەتــاوە، تا دوا قۆنـاغی هەروەهــا دەتوانێ سوود لەو هونەرە میللیانە وەربگیرێ کە تا ئێستا چەند نموونەیەکیان ماوەو لەناو نەچوون، ئەم نموونانە کۆبکرێتەوە لە دێرینخانەیێکی میللی، بەمەش ماوەیێکی باش بۆ توێژەرەکانی پاشـەڕۆژ دەرەخسێ کە سوود لەم نمـوونـانـــە وەربگـــرن لە لێکۆڵینەوەکانیان دا.

ئەو لیستـەو بەیـانـە کەلتـووریـانـەی کە توێژەری ئەتنۆگرافی دەستی دەکــەوێ بە سەرچـاوەیێکی مێــژوویی زۆر پێـویست دەژمێـرێ لە لێکـۆڵینـەوەی ئەتنـۆلـۆژی لە دوا ڕۆژدا، قوتـابیانی زانست و ئەوانەی بایەخ بەم لایەنە دەدەن دەتوانن بگەڕێنەوە سەر ئەم سەرچـاوانـەو لەژێـر ڕۆشنـایی ئەم زانیـاریـانـە نەخشـەی ئەتنـۆلـۆژی کۆمـەڵگـای مرۆڤـایـەتی دروست بکـەن، هەروەها زانیــاریـیــەکی کەلتــووری زۆر دەربـارەی ناوچـە شارستـانیـە ئاوەدانەکان دەخاتە ڕوو.

لێکـۆڵینـەوەی هونـەری سەرەتـایی باسی لایـەنـەکـانی بیـرو بۆچـوونی مرۆڤی سەرەتـایی دەکـات لە دیـاردە سروشتیەکان وەکو زەوی‌و ئاسمـان و ئەستێـرەکـان، چالاکترین و فراوانترین بابەتی سەرەتایی لەلایەنی ڕوحیەوە گەردوون و دەوروو‌بەرێتی کە شتە سەرەکیەکانی درەخت و گیان لەبەرو بێ‌گیانە، پاشان دێتە سەر باسی دیـاردەکـانی کە پەیـوەنـدی ڕاستەوخۆی بە مرۆڤەوە هەیەو پێـوەی لکـاوە وەکـو نەشتـەگـەری‌و پزیشکی میللی‌و خەون و جادووگـەری، ئەم زانیـاریـانــە لە ئەرشیـفێکی تایبــەتی کۆدەکـرێتـەوەو دەپـارێزرێ، زۆر لە ئامۆزگاو دەزگا زانستی‌یەکان لەسەر ئەم ڕێگایە ڕۆیشتوون لە جیهاندا لەبەر گرنگی باسەکە لە کۆمەڵگای سەرەتایی بە پێی ولاتە ڕۆژئاوایی‌یە پێش کەوتوەکانی تا ئەتنۆلۆژیا دەگاتە ئاستی زانستی لەسەر دەستی بازرگان و پیاوە ئایینی‌یـە مژدەهێنـەرەکـان (مبشـرین) بزووتنـەوەی کۆکردنەوەی کەلتــووری گەلانی غەیــرە ئەورووپی (لـە کۆنـەوە بە سەرەتـایی ناویان دەبردن) جموجۆل و چالاکیەکی زۆری بەخۆیەوە بینی، لە دوای ئەمەش لە ڕێگای زاناو پسپۆرو هەڵمەتە زانستیەکان، کە بەتـایبـەتی بۆ ئەم مەبـەستـە ڕەوان دەکـران، لەلایـەن ولاتـە ئیمپـریـالیستـە کۆلـۆنیالیستەکان زۆر پشت گیری لەوە دەکراو لە ئەرشیفی تایبەتی هەڵ دەگیرا (زۆربەی زۆری زانیاری کۆمەڵگای سەرەتایی لە ولاتە داگیرکەرەکان، ئیمپریالیستی کۆلۆنیال پەنای دەبـردە بەر ئەم زانیـاریـیـانـە بۆ چارەسـەرکردنی گیروگرفتی ئەم ولاتانەی کە داگیریان کردوون).

بەڵام ئەمـــڕۆ لە لێکـــۆڵینـــەوەی هونـــەری میللی لە هەمـوو ولاتێکـــەوە بایـــەخی پێ دەدرێ، زۆر هەوڵێش دراوە لە لایـــەن ئەوانەی کە بایەخ بە لێکۆڵینەوەی هونەری میللی دەدەن بۆ دانانی ئەتلەسێکی تایبـەتی بۆی، بۆ پرکـردنـەوەی کەلێن و کەلـەبـەری مێــژوویی لە کەلتـــووری میـللیدا، یاوەکـــو ڕێگـــایێـــك بۆ دابـەش کردنی سەرنشینـەکـانی، بە جۆرێ توێـژەر بە هۆی ئەم ئەتلەســـەوە بتـــوانێ لێـــك چوون و جیـــاوازی‌و ڕێـــك خستن و دابەش کردنی جێگاو شوێن لە جێگا ئاوەدانەکان بزانێ‌و زیاتر لە کەلتـــوورەکـــە بگـــەین و توانـــای دیتنی لایـــەنـــە ڕاستـەکـانی شارستانیەتەکەمان هەبێ.

هەروەها نەخشە بەکاردەهێنرێ بۆ دەست نیشان کردنی ناوچە شارستانیەکان کە کەلتووره ماددیەکە کە سەر بەم شارستانیەتەیە، ئەم کەلتـووره پەیـوەنـدی بە بارو دۆخی جوگـرافی‌و جیـولـۆژی‌و ئاووهـــەواو گەلێ بارو دۆخی سروشتـیـیـــەوە هەیـە، ئەمـەش بە ئاشکرا دەردەکەوێ لە خوو ڕەوشت و داب و نەریت کە پەیوەندی بە چالاکی ئابووری هەیە وەکو کشتوکاڵ و شوانکاری، هەروەها داب و نەریـتی چێشت دروست کردن و نان خواردن، هەروەهـــا جۆری دروســـت کردنـی خانـــووبـــەرەو ئەو شتــانـــەی کە لێی دروست دەکـرێن و بوونی ئەم شتـانـە لە ناوچـەکەو پەیوەندی بە ئاوو هەوای ناوچەکەوە، کە بە پێی ئەم ئاووهەوایە بەرزی‌و نزمی خانووەکەو گەورەو بچووکی پەنجەرەو ژوورەکانەوە هەیە.

هەمان شت بە گوێرەی جل و بەرگی میللی‌و ڕەنگ و شێوەو ئەو شتانەی کە لێی دروست کراون و بۆنەو هۆی لەبەر کردنیان و نرخ و بەهـــاو ڕازانـــدنـەوەیـان و گەلێ شتی‌تـر. خۆش ویستنی هونـــەری سەرەتـایی دەورێکی گەورەی هەیـە بۆ بۆچـوونـەکـانی توێـژەرو دەمـاغی سازدان دەربـارەی ژیـانی سەرەتایی، گرنگی

کۆمەڵایەتیو ڕەوشت بەرزی هونەر لە گەشەکردنێکی بەردەوامە وەکو هۆیێك بۆ کارامەکردنی کۆمەڵ و لەلایەکیتریش بۆ گەشەکردنی تاکە کەس.

هونەر گرنگیەکی کۆمەڵایەتی زۆر گەورەی هەیەو یەکێکە لە هەرە چەکەکانی ململانێ لە پێناوی ژیان دا، هونەر بۆ ڕۆژگاری ئەمرۆمان ماوەتەوە وەکو نرخێکی کۆمەڵایەتی ناڕاستەوخۆ زیاتر لەوەی وەکو جوانیەکی ڕاستەوخۆ. ئەمەو خۆش ویستنی هونەری سەرەتاییو ژیانی سەرەتایی دوور لە داب ونەریتی شارستانیەتی ئەمرۆمان پاڵی بە زۆر لە گەنجەکان ناوە کە تام وچێژ لە ژیانی سەرەتایی ناخۆش وەربگرن، ئەوروپیەکان وەکو گەشتەکەر سەر لە کۆمەڵە سەرەتاییەکان دەدەن و خۆشی لە ژیانیان وەردەگرن بێ ئەوەی تۆزقاڵێك کار بکاتە سەر مێشك و بیری شارستانیەتی ئەمرۆیان.

ئەمرۆ، زۆر لە ئەنثروبۆلۆژ یەکان هەوڵێ زیندووکردنەوەی زۆر بەهای کۆمەڵایەتی کەلەپوور دەدەن، لەڕاستیدا ئەم بەهایانە زۆر بەهایتری لاچاك دەبەخشن مرۆڤ هەرچەند لە ڕابووردوو نزیك بۆوە لە ڕووی مێژ ووی دەروونیو جوانکاری زیاتر شتەکان شاکارو ئاسان تر دەبن لەبەر ئەوەی (هەندێ جار) شەوق و ئارەزوو بایەخی زیاتر دەبێ.

زۆرکەس تیوری پێشکەوتن تووڕهەڵ دەداو دان بەوەدا دەنێ کە هونەرو ژیان لە ڕابووردوودا زۆر باشتر بوون لە ئێستا، هەر لەبەر ئەمەش داوای هونەری سەرەتایی دەکەن و لایەنە باشەکانی باس دەکەن و باسی لایەنی خراپی هونەری ئەمرۆمان دەکەن، بەڵام چاکتر وایە کە چەند هەڵەیێکی دیارکراوی ژیانی ئەم سەردەمەمان ڕوون بکەینەوە کە لە ژیانی سەرەتاییدا نەبووە.

پێداویستی زانستی هونەری میللیو کەلەپوور بۆتە هۆی پێویست بوون بە دروست کردنی دێرینخانەی ئەنثروبولوژی بۆ پاراستنی ئەم هونەرە میللیيە بە تایبەتی گرنگی مۆزەخانە وەکو کارێکی زانستی پەروەردەیی لەم دواییەدا پەرەی سەندووە.

مۆزەخانە بە بیری میللەت دەژمێردرێ، هەر گەلێك ڕابووردووی لە بیر بکات ئەمرۆو داهاتووی لەرزۆك دەبێ، هەر کەسێك ڕابووردوی خۆی نەزانێ نەزان و سەرگەردان دەبێ هەروەکو نووسەری ڕۆمانی شیرون وا دەڵێن.

مۆزەخانە بە شێوەییکی گشتی پێشان دانی کەلەپوورە بە شێوەیێکی ڕێك وپێك، هەڵ گرتن و پاراستنە لە نەمان، ڕێگایەکە بۆ پەیوەندی کردن بە جەماوەرو ڕۆشنبیرکردنیان و گەشەکردنی چەشەی هونەریان. سەدەکانی ١٧، ١٨ بە تایبەتی پاش شۆڕشی پیشەسازی لە ئەوروپا ئارەزووی کۆکردنەوەی شوێنەوارو ئەنتیکی میللیو کەلەپوری بە خۆیەوە بینی، جگە لە کۆکردنەوەی شتی بەنرخ لەناو چینی دەوڵەمەندو ئەمیرەکان، ئەم کۆکردنەوەیە لە دوواییدا بووە بە سەرەتاییێك و ناوکێك بۆ دروست کردنی مۆزەخانەی ئەنثروبولوژی بە ناوبانگ لە جیهان دا، هۆی سەرەکی کۆکردنەوەی شتی بەنرخ لە لایەن ئەم چینانەش گەڕانە بە دوای شتی بە دەگمەن و نرخ بەها وەك ئارەزوویێك و لایەنێکی مەعنەوی هونەریو شوێنەوار، ئەمەو لەلایەکی تریش ئەم چینانە زۆر پێویستیان بە هاندەرێك هەبوو کە گیانی ڕاپەڕین و بەردەوام بوون و بەرەوپێش چوون بایەخی کۆکردنەوەی شتی بەنرخ، وەکو بەردی بەنرخ و زێرو زیو تەنیا لەلایەن دەسەڵاتدارو دەوڵەمەندەکانەوە هەبوو، زۆر نموونەشمان هەیە وەکو گۆڕستانی مەلەکی ئور، یا ئەو شتە بەنرخانەی کە شوینەوار ناسان لە میسر لە گۆڕستانی فیرعەونەکان وە ـ دەستیان کەوت.

بەڵام لە سەدەی ١٧، ١٨و پاش ئەوەی لە ئەوروپا ژیان زیاتر پێش کەوت ئارەزووی کۆکردنەوەی شتی شوێنەواری زیاتر لە شتی بەنرخ سەریهەڵ دا، هەروەها هۆی ئایینی دەورێکی گەورەی لە پاراستن و ئاگادارکردنی کارە هونەرییەکانی کە پەیوەندیان بە ئایینەوە هەبوو، هەروەها بووە هۆی دروست کردنی شتی بەنرخ وەکو پەرستگاکان و کەنیسەکان، نزیکترین نموونەش لەم لایەنە، یان دروست کردنی مەزاری پیرۆزو گۆڕستان لە ئیسلام دا کە زۆر خەزنەو شتی بە نرخی تێدایە، ئەمەش پیشەو هونەری نەخش و نیگاری هونەری سەدەیەکمان پێ دەبەخشێ کە لە کاتێك دا باو بووەو شوێنەواریان، تا ئەمرۆ هەر ماوە.

نموونەش بۆ ئەمە، پاپاکانی ڤاتیکان لە ئیتالیا دەستیان کرد بە

کۆکـردنـەوەی شتی کەلـەپـوور بە شێـوەیێکی فراوان، کە ئەم کەلەپوورە لە دووایی‌دا لە کاتی پاپا کلیمنت ی چواردەهەم بوو بە مۆزەخانە.

شێوەی پیشان دان:

پێشتـر دەرمـان خست ئەو پەیـرەوانـە چین کە ئەتنـۆگـرافیـا دەیـان گرێـتـە بەر بۆ ئەوەی هونـەری سەرەتـایـی یا میللی دەست کەوێ، دەگـۆڕێ لە کۆمـەڵێـك بۆ کۆمـەڵێکی تـر بەڵام قۆنـاغی دوای ئەو بریتی‌یـە لە پاراستنی کەرەسـەو کەلوپـەلی هونەری وە ڕێگەی پیشان دانی بە شێوەیێك کە زیانی پێ نەگەیەنێ.

بە ون بوونی ئەم کەرەسە پارێـزراوانـە هیـچ نی‌یـە جێگایان بگـرێتـەوە. لە نیشتمـانی عەرەبی‌دا چەنـد مۆزەخـانـەیێکی ئەتنۆلۆژی کرایـەوە بۆ پاراستنی ئەو پیشـەسازیانەی کە مەترسی نەمـانیـان لێ‌دەکـرا بۆ نمـوونـە مەنـامە لە بەحرێن کە لایەنێکی سادەی لە لایەنەکانی مرواریان پێش کەش کرد.

بەڵام لە عێراق دا بۆ کردنەوەی مۆزەخانەی ئەتنۆلۆژی چەند پێشنیازێك پێش کەش کرا:

١ - مۆزەخانەی جل وبەرگ و پاشماوە میللیەکان:-
لە ئاهەنگی ١٧ لە مانگی تەمووز ساڵی ١٩٧٢ هەستان بە کردنـەوەی وە هەڵ دەسـتـن بە پێـشـکـەش کردنی کەرەسـەی بەکارهێنراو لە زۆر جێگەدا لە عێراق دا لە جل وبەرگی جوان وە کەلوپەلی وردە کە دەی‌کەن بە خۆیان دا.

وە هەروەها شتی‌تریش کە بەکاردەهێنرێت لە ژیانی ڕۆژان دا وەك قاوەخانەو چۆنێتی ژیانی کۆچەری‌و دانیشتوانی زەلکاوەکان و پیشەسازی‌یە میللی‌یەکان.

٢ - مۆزەخانەی بەغدادی: لە ساڵی ١٩٧٠ دروست کراوەو پێش کەش کراوە، کاتێ ئەم مۆزەخانەیە هیچ جیاوازی‌یەکی وای نی‌یـە لەگـەڵ پێش کەش کراوەکـانی مۆزەخـانـەی جل و بەرگی پاشماوە میللی‌یەکان کە لە بەغدا زۆر بڵاو بوو هەتا ماوەیێکی زۆر کەم لەمەوبەر.

٣ - مۆزەخانەی شارستانیەتی لە زانکۆی موصل تیای‌دا زۆر لە بابەتی هەستان و دانیشتنی میللی‌و پیشەسازی‌یەکانی ئەوێ لە دانیشتـوانی شاری موصـل دەردەخـرێ وە زۆر شوێنی کۆن لەم شارەدا دەپارێزرێ کە کاتێ پارێزگاریمان کردو کردمان بە جێی سەیران کردن و ئەوانەی دێن بۆ سەیری شارەکە.

٤ - مۆزەخانەی ئەتنۆگرافی فۆلکلۆری لە زانکۆی سلێمانی، بەردی دروست کردنی لە ساڵـەکـانی حەفتـادا دانـرا لە سەدەی بیستەم دا لە مۆزەخانەکانی زۆر بەرەوپێشەوە لە قەڵەم دەدرا لە جیهـان دا ئەم مۆزەخـانـەیـە توانای ئەوەی هەبوو کە کەلەپووری میللی کوردی بگـرێتـە باوەش و بپـارێـزێ بە تایبەتی لە شاری سلێمـانی‌داو پێـویـستـە لەسـەر زانکـۆو دامـەزراوەکـانی ناوچەی ئۆتۆنۆمی، بەرێوەبردن و پەرەپێدانی بگرێتە ئەستۆی کە بریتی‌یە لە پاش ماوەکـانی ڕۆشنبیـری‌و ماددی‌و گیـانی ئەو ناو چەیـە، لەگـەڵ ئەو پاش ماوە ماددی‌یـەی کە لە مۆزەخـانـەکـەدا هەیـە، کتێبخـانـەی مۆسیقی بۆ گۆرانی‌و مۆسیقـای کوردی هەیـە، ئەمە حاڵـەتی هەمـوو مۆزەخـانەیێکی ئەتنۆلۆژی‌یە لە جیهان دا، بەرز بوونـەوەی پلەی گەرمـاو شێ‌و تەپ و تۆزو کۆن بونی وە چەنـد شتێکی‌تر دەبێتە هۆی خراپ بوونی لەبەر ئەوە پێویـستە کە ئەو جێگایانەی کە ئەم شتانەی لێ‌هەڵ دەگیرێ بە باشی بپارێزرێ بە ڕێگای خـستنی ئەم شتانە لەناو دۆڵابێکی تایبەتی‌دا کە توند کرابـێ بە باشـی، یان بە ڕێـگـای شوێـنـی ساردەوە هەروەك سەلاجەو مجمدە...! هتد..

وە ئەوانـەی کە پەیـوەنـدی‌یـان بە وێنەو فلیمی سینماوە هەیە پێویستە ئاگاداری‌یێکی زۆر بکرێ بە تایبەتی تیشکی تیژ بدا لە «سلایدەکان» ڕەنگیان تێك دەدا هەروەك دەزانین وە باشتر وایە کە لە ژوری وێنەگرتنی مۆزەخانەکەدا ئەم وێنانە نەشۆرێتەوەو وە بە بوونـەی «مکـروفلم»وە تۆمـاری وێـنـەی بکـرێ ئێمـرۆ پێشکـەش کردنی ئەم یارمـەتی‌یـەو خزمـەتـانـە بۆتـە پێویستی لە مۆزەخـانـەکـانی ئەتنۆلۆژی بەرامبەر بە نرخێکی هەرزان. ئەمانە نوسخـە ئەسلی‌یـەکـەی کەرەسـە میللی‌یـەکـە دەپارێزن. ئەوەی پەیوەندی بە تۆمارکردنی دەنگەوە هەبێ، لەسەر ڕەفە یان تاق ئەم اسطـوانـانـە دادەنـرێ، وە لە نێـوانیـان دا بۆشـایی‌یـەك بەجێ دەهێلرێ بۆ پاراستنیان ئەگینا لەناو دەچن بە هێز خستنەسەری باشتر وایە (شریت و کاسیت)ی تۆمارکراو لە ناوەرۆکی کەرەسە

نومـارکـراوه تایبـەتی بی، بە موزەخـانـەکـەو لەژێـر چاودێـری فەرمـانبـەرێکی هونـەری تایبـەتی‌یـەوە لەم ئیشـەداو بە چەنـد شێـوەییـەك. وە تێبینی دەکـرێ بۆ پاراستنی هەمـوو وێنـەکـان و شێـوەی ژیـان لە کۆمـەڵـەکـانی ئینسـانی‌دا هەر مۆزەخـانـەی ئەثنۆلۆژی دانراوە بە قۆناغی دووەم وە بە رێك وپێك ترین شوێنیشی.

لەم مۆزەخـانـانـە توخمـەکـانی کەلـەپـوور پیشان دەدرێ کە سروشتێکی ماددی هەیە وەکو (سەبەتەو قاپ و قاچاغ و ناومال وەکـو کەلـوپـەلی نەتـەوایـەتی)، کە مرۆڤ بەکـاری دەهێنێ لە ژیـانی رۆژانـەی دا، یان ئەوانـەی کە بە هەنگـاوێکی گرنـگ دادەنـرێن، بۆ نمـوونـە پێشکەوتنی پیشەسازی لە بەرهەم هێنانی جۆرێکی تایبـەتی کەلـوپـەل، یان ئەوەی بەکـاردەهێنـرێ لە هەڵـس وکەوتە میللی‌یەکان دا، یان ئەوەی پێك دێت لە ئەنجامی بیروباوەردا. وە نابێ لەبیرمان بچێ لەم بارەیەوە ئەو ئامێرانەی کە بەکارهێنراون لەگەڵ جۆرەکانی هەروەها ئەو کەل وپەل و خشـل و ئەو ئامێـرانـەی کە بەکـاردەهێنـرێ بۆ ئارایشت. ئەم مۆزەخـانـە ئەثنۆلۆژیانە جیاوازیان هەیە لە بابەت پیشان دان و رێك خستنی ناوەرۆکەکانیانەوە وە پەنا دەباتە بەر چەند رێگایەکی جیاواز بەڵام زۆربەی ئەو رێگایانە کە بەکاردەهێنرێت یەکێکە لەمانەی خوارەوە:-

١ - ژمارەی مادده

٢ - شێوەی حیازە کە لە کرین، یان گۆڕینەوە پێك هاتبێ.

٣ - نرخی کرین ئەگەر ماددەکە کرابێ.

٤ - ناو و شوێنی فرۆشیار، یان گۆڕەرەوە

٥ - مێژووی حیازە

٦ - پێناسەکردن (کورتەیێکی پیشان دران لە مادده

٧ - درێژەکانی واتە (درێژی، پانی، بەرزی، قورسی)

٨ - شوێن کە ئەمیش روونی دەکـاتـەوە. رەسـەنی ماددەکـە پیشان دەدات بە پێی هەرێمی جوگرافی، یان دەوری شارستانێتی.

٩ - کات: لە مێـژووی دەس نیـشـان کراوی خۆی‌دا دەنـووسـرێ بە ساڵ، یان بە چەرخ وە ئەگـەر گومـان کرا لەو مێژووە نیشانەی پرسیار لەلای ژمارەکەوە دادەنرێ.

١٠ - ژمـارەی سجلی پێشـوو، ئەگـەر هەبـوو بۆ زیـادکردنی زانیاری سەبارەت بەم ماددەیە بروانە پەرتووکی د. تەقی الدباغ و د. فوزي رشید

زانیاری مۆزەخانەکان:

١ - رێگای مێژوویی:-

ئەمیش بە پیشـان دانی و رێـك خستنی کەرەسـەکـان بە پێی پلەی مێـژووی بەکـارهێنـانـیـان لە چاخـە مێـژوویـیـە جیـاوازیـیـەکـان دا دەست پێ دەکـات بەو ئامێـرانـەی کە بەکارهێنراون لە چاخەکانی پێش مێژوو (چاخە مێژوی کۆنەکان - چاخی مێژووی ناوەند - چاخی مێژووی نوێ - هاوچەرخ) وە ئەم کەلوپەلانە بەش دەکرێ لە هۆڵی جیاوازدا یەك بەدوایی یەك لە کۆنەوە دەست پێ‌دەکات بەرەو پلەکانی پێشکەوتن، میوان لەم کاتەدا بە کاروانی پەرەسەندنی شارستانێتی‌دا دەڕوات لە کاتی دەرکەوتنی مرۆڤەوە هەتا ئێستا.

٢ - رێگای جوگرافی:

یان پێی دەوترێ رێگای ئاسۆیی واتە پیشان دانی کەرەسەکان بە پێی چەنـد نمـوونـەیـەك بۆ ئەو هەرێمە جیاوازە شارستانێتی و جوگـرافیـانـە وەکـو دابـەش کردن بەپێی کیشـوەرەکـان یان بەکـارهێنـانـەکـانی کۆمەڵە ئادەمیزادی‌یەکان، یان بە پێی شێوەی گوزەرانی دانیشتـوان (بـەکـارهێنـانـەکانی دانیشتوانی ناو شاخ و دەشتـەکـان و زۆنگـاوەکـان لەبـەرئـەوە هۆڵـێك دادەنـدرێ بۆ کەلەپووری عەرەبی یان تورکی یان ئینگلیزی ... هتد.)

وە مۆزەخـانـە ئەثنـۆلۆجی‌یە نەتەوایەتیەکان گرنگی دەدەن بەم رێگـایـە بۆ شانـازی کردن بە کەلـەپـووری نەتـەوایـەتی‌یـەوە وە فێـرکـردنی نەوەکـانی داهـاتـوو. بیری دوا رۆژی یەك گرتویان و پاراستنی رەسەن و یەکێتی نەتەوە.

پەراوێز

١ - تەمـاشـای تیـۆری سوکـولـوف «الفلکلور قضـایاه وتاریخه» القاهرە ١٩٧١ لە ئینگلزیەوە وەرگێراوە لاپەرە ١٥ - ٥٧.

٢ - بروانـە (رالف لنتـون) - لێکـۆڵینـەوەی مرۆڤ - کۆڕینی عبـدالملك النـاسـوق بڵاوکـراوەی کتێبخانەی عەسری - بیروت

١٩٦٤ ـ ل ٣٥٩ ـ ٣٦٠

٣ ـ بلاوكـراوەی لێكـۆڵینـەوەی زانستی ئەتنـۆگـرافی لاوان (لێكۆڵینەوەی پێكهاتەی نەتەوەیی گەلانی جیهان) ـ ئەكادیمیەی زانستی سۆڤیەتی ئامۆژگای ئەتنۆگرافی مكلوخ مكلایا ـ مۆسكۆ ١٩٧٦ ل١٢٩ ـ ٤٣ بەزمانی ڕووسی.

٤ ـ وا دەزانرێ كە وشەی (مۆزەخانە) لە (museion) ی یونانی وەرگیراوە كە بەو جێگایە دەوترێ كە شوێنی بیركردنەوەو ئەندێشە بێ، یا جێگایێك كە گۆشەگیریو هێمنی دەروونیو تەنیایی بێ بۆ بیـركـردنـەوەو ئەنـدێشـە. لە بەكـارهێنـانە تایبەتیەكانی وشەی (مۆزەخانە) لە سەدەكانی حەڤدەو هەژدە بەو پەرتووكانە دەگوترا كە بابێتی یەك جۆر لە بەرهەمی مرۆڤایەتی دەكات بۆیە یەكێك لە توێـژەرە ئەوروپـاییـەكـان لە ساڵی ١٧٨٤ بە دانـانی كتێـبـێك دەربارەی گۆرانیو شیعر لەژێر ناوی (poetical Museum) هەروەها لە ساڵی ١٩٠٦دا كتێـبـێك دەرچـوو لە ژێـر ناوی (Museum oFjramtists) كە چەند دەقێكی شانۆیی تێدابوو.

وشـەی مۆزەخـانـە بە هەمـوو شتێـك دەگـوتـرا كە زانیـاری مرۆڤایەتی پیشان دەدا.

سەرچاو

١ ـ بە زمانی عەرەبی

سۆكۆلۆف.ی. الفلكلور ـ قضاياه وتأريخه ـ القاهرة ١٩٧١

شاكر مصطفى سليم ـ قاموس الأنثروبولوجيا ـ الكويت ١٩٨١

محمد الجوهري ـ علم الفلكلور ـ القاهرة ١٩٧٤.

مجيد حميد عارف ـ العمل الحقلي وجمع الفنون الشعبية ـ مجلة دراسات الأجيال آب ـ ١٩٨٢.

مجيـد حميـد عارف ـ المـرأة الكـرديـة ونظـرتها القومية للحلي والمـلابس الشعبيـة حلقـة دراسيـة للأتحـاد العام لنساء العراق بالمشاركة مع جامعة السليمانية ١٩٧٧.

مجيد حميد عارف ـ الأثنوغرافيا والأقاليم الحضارية ـ بغداد ١٩٨٥.

كلوهن ـ كلايـد ـ الأنسـان في المـرآة ـ علاقـة الأنثـروبـولوجيا بالحياة المعاصرة ـ بغدا ١٩٧٤ ترجمة ـ د.شاكر مصطفى سليم.

٢ ـ بە زمانی ڕووسی

١ ـ ئەكـادیمی زانـستی سـۆڤـیـەت ـ میللەتـانی جیهـان (مـۆسكۆ ساڵی ١٩٥٤).

٢ ـ الكسيف ن ـ ب ـ لە ئاژەڵیەوە بۆ مروڤایەتی (مۆسكۆ ١٩٦٩).

٣ ـ باسیلۆف ن ـ ن شامانیزم لە میللەتانی سبیریا (مۆسكۆ ١٩٧٥)

٤ ـ پیرشتن أ.ی ـ مێژووی كۆمەڵەكانی سەرەتایی (مۆسكۆ ١٩٧٤)

٥ ـ جبكساروفا أ.ی ـ چبكساروف ن ـ ن ـ میللەتان، ڕەگەز، كەلتوور (مۆسكۆ ١٩٧١)

٦ ـ روكینسكی م.أ ـ پا لیڤین ئەنثروبولوجیا (مۆسكو ١٩٧٨)

٧ ـ ستورخ م.ف. نەژادی مروڤ (مۆسكۆ ١٩٧١)

٨ ـ ستورخ م.ف. ڕەگەزەكانی مرۆڤایەتی (مۆسكۆ ١٩٦٦)

٩ ـ توكریف س.أ بناغەی ئەثنۆگرافی (مۆسكۆ ١٩٥٧)

١٠ ـ تایـلر أ. كەلـتـووری سەرەتـایـی (مـۆسكـۆ ١٩٣٩). (وەرگیراوە لە زمانی ئینگلیزی)

١١ ـ الكسین أ ـ كۆمەڵە سەرەتاییەكانی ئوستراليا (مۆسكو ١٩٦٢)

١٢ ـ مۆرگان ـ كۆمەڵە سەرەتاییەكانی (مۆسكۆ ١٩٣٩

١٢ ـ مۆرگان ـ كۆمەڵە سەرەتاییەكانی (مۆسكۆ ١٩٣٩

١٣ ـ گۆڤاری ئەثنۆگرافی سۆڤیەت ژمارە ٤ ـ ٥ ـ ١٩٧٧ ٢ ـ ١٩٧٧ ٤ ـ ٥ ـ ١٩٧٩ ١ ـ ١٩٨٠

١٤ ـ گۆڤـاری زانكـۆی جوگـرافی سۆڤـیـەت ـ لقی مۆسكـۆ ـ (مۆسكۆ ١٩٧٣)

١٥ ـ بلاوكـردەكـانی كۆنگـرەی زانستی حەوتـەمی بۆ زانستی ئەنثروبولوجیو ئەثنۆغرافی (مۆسكۆ ١٩٧١) ـ هەموو «١١» ژمارەكان

١٦ ـ بلاوكـراوەكـانی لێكـۆڵینـەوەی مەیـدانی بۆ لێكـۆڵـەرەوە گەنجەكان (مۆسكۆ ١٩٧٦).

ملخص البحث

الأثنوغرافيا ودراسة الفنون الشعبية

الدكتور: مجيد حميد عارف

لازم الفن حياة الانسان منذ نشوئه على سطح الارض. والفن يعني معنى تجميل الشيء وتزينه وانه يمكن ان يطلق على كل شيء وجمال كالرسم والنحت والموسيقى والادب والعمارة والدراسات الادبية الا ان مدلول الكلمة قد يختلف من عصر الى عصر ومن امة الى امة اخرى وذلك مرتبط بأختلاف الانظمة السياسية والاحوال الاجتماعية التي تعمل عملها في حياة الامم ومسيرتها.

يؤكد علماء الأنثروبولوجيا على الاهتمام المتزايد بالفن لا لدوره الهام في التطور الثقافي فحسب ولكن لعلاقته بتيسير فهم المعتقدات الحضارية خاصة في المجتمعات التقليدية حيث ان جمع امثلة من فنون كل الشعوب ومن ثم توضيح ومقارنة خصائصها الجمالية جملة وتفصيلاً يسهل علينا ادراك المعاني والاحاسيس الخاصة التي يقصدها الفنانون ثم ارجاعها الى مختلف انماط ومراحل التطور الثقافي.

ان وحدة الفن ظاهرة تتماثل الى اقصى حد حتى مع اختلاف الشعوب، فالاستراليون والاسكيمو مثلا مختلفون كل الاختلاف ولكن حليهم وزينتهم متشابهة في بعض نواحيها، كذلك في رسوم الصخور عند الاستراليين وعند قبائل البوشمن الافارقة رغم الفوارق الرسية.

تحاول الاثنوكرافيا (علم وصف الشعوب) احياء كثير من القيم الشعبية (التراث) وفي الواقع ان هذه القيم يمكن ان تحقق بعض القيم الايجابية فالانسان كلما اقترب من الماضي من الناحية التاريخية والسايكلوجية او الجمالية اصبحت الاشياء اكثر بساطة ولأنها كذلك فهي اكثر تشوقاً واكثر اهمية واكثر قيمة (في بعض الاحيان) فهناك من ينبذ نظرية التقدم ويسلم بأن الفن والحياة كانا في الماضي افضل منها الآن ويدعو الى الفن الشعبي ويجسم حسنات الماضي والمغالاة في سيئات الحاضر. غير أن من الصواب في كثير من الاحيان ان نبين اخطاء معينة في الحياة الحاضرة كان الانسان في الماضي خلو منها نسبياً.

ان الحاجة العلمية للفنون الشعبية التراثية نبهت الى ضرورة انشاء المتاحف الاثنوغرافية لحفظها وقد ازدهرت اهمية المتاحف هذه في العملية التربوية في الفترة الاخيرة. حيث تعتبر كأنها تقوم مقام ذاكرة الامة. والامة التي تنسى ماضيها ترتبك في حاضرها ومستقبلها ومن لايعرف ماضيه فهو جاهل ضائع كما قال السياسي والكاتب الروماني (سيشرون) فالمتحف بصورة عامة يعرض تراثنا باسلوب منسق ومتسلسل ويحفظه من الانقراض ويعتبر وسيلة من الوسائل التي يمكن من خلالها الاتصال بالجماهير وتثقيفها وتنمية الذوق الفني لديها.

يتعرض هذا البحث الى موضوع الفنون الشعبية وعلاقة الاثنوغرافيا بالموضوع من ناحية طرق البحث والجمع للفنون الشعبية في المجتمعات البشرية مبينا اهمية طريقة الملاحظة والمقابلة وكيفية تسجيل وتنظيم المعلومات في الدراسات الاثنوغرافية وفي اسلوب حفظ المواد التراثية الشعبية التي تختلف من مجتمع لآخر حسب ظروفه ثم كيفية عرض المواد والتحف بأسلوب عرض على نحو لايؤدي الى الاضرار بها. فالمواد المحفوظة لايمكن التعويض عنها اذا فقدت. فالمتاحف الاثنوغرافية مستودع منظم تحفظ فيه كل صور وانماط الحياة في المجتمعات البشرية وهناك طرق علمية في تنظيم هذه المتاحف تتمثل في الطريقة التاريخية والجغراقية والتخصيصية والاجتماعية او الطبقية والبيئية حيث تعرض عناصر التراث ذات الطبيعة المادية كالسلال والاواني المنزلية والمصنوعات الشعبية التي يستعملها الانسان في حياته اليومية. او التي تمثل خطوة لها اهميتها على سبيل تطور المصانع في انتاج نوع معين من السلع اوتلك التي تستخدم في ممارساته الشعبية. ولا ننسى هنا في هذا الصدد الاشارة بالطبع الى ادوات العمل بانواعها. والأزياء الشعبية والحلي وأدوات الزينة.